

Mossèn Cinto Verdaguer i les falles d'Andorra

Abans, a Andorra, la nit de Sant Joan sortien els fallaires. El jovent, en fila, corria pels carrers del poble de foguera en foguera i feia voltar per damunt del cap una falla encesa.

Les falles eren uns feixos d'escorça de beç enfilats al cap d'un bastó de boix o d'un filferro. A primers de juny es feia *sapar* la pela blanca del beç, amb una incisió al llarg del tronc i s'arrencava amb els dits. Sortia com fulls de paper gruixut. Enfilats els trossos, es deixaven assecar fins al dia de Sant Joan. La pela de beç seca és extremament combustible, crema com si fos goma. A la nit s'encenien les falles i es feien girar pels carrers.

Era impressionant veure aquell seguit de xicots corrent pels carrers d'Andorra, estrets i foscos, amb aquelles boles de foc guspirejant, saltant les fogueres de cada veïnat. En alguns llocs, les falles gairebé tocaven a cada banda de carrer. Giraven amb un brunzit que feia feredat. Era un espectacle imposant.

Fer falles i voltar-les la nit de Sant Joan es veu que era un costum estès per aquestes muntanyes. En altres llocs les feien de pega, teies, troncs o brancatge. Mossèn Cinto Verdaguer, en el poema *Canigó*, descriu meravellosament els fallaires. Seguint-lo descobrim qui eren: llenyataires, pastors muntanyencs, remeiers emparentats amb les llegendes celtes, valents que se servien de les falles per il·luminar-se, córrer a la nit per boscos i muntanyes o comunicar-se de serralada a serralada. Veurem com també se'n serviran com a arma destructiva.

En l'èpica lluita contra el moro, mossèn Cinto necessita proveir de gent de guerra el llegendari comte Tallaferro, paladí en el poema de la reconquesta catalana. Per servir aquest senyor és necessari trobar-li gent guerrera, i li porta els fallaires pirinencs.

A la nota 1 del cant I del poema, mossèn Cinto ens diu qui eren els fallaires: "Fallaires són els que en alguna vall pirenaica corren, en fantàstica filera, pels boscos i muntanyes veïnes, amb falles de pega o teies enceses, cantant corrandes i cançons a sant Joan, la nit abans de sa festa." I a continuació transcriu una d'aquestes cançons procedent de la vall de Boí, que acaba així:

Pere Canturri i
Montanya, historiador
i exministre de
Cultura

Déu los do molts anys de vida
als fallaires d'aquest any,
que n'han celebrat la festa,
la festa de Sant Joan.

En el poema *Canigó*, el dia de l'aplec de San Martí, al tard fa sortir els fallaires:

Far grandíós que un promontori amaga,
darrera el Pirineu lo sol s'apaga,
i els ulls d'alguna estrella se veuen llambregar;
no tan brillants ni tan amunt com elles
s'obiren en el bosc altres estrelles
i s'ou un cant de cèltica tonada ressonar.

Del bosc de Canigó són els fallaires
que dansen, fent coetejar pels aires
ses trenta enceses falles com trenta serps de foc;
en sardana fantàstica voltegen
i de mà en mà tirades espuirgen,
de bruixes i dimonis com estraferent un joc.

Les llums de set en set pugen i baxen,
cinyells de flama los montículs faixen
i es veu entre fumades el bosc llampeguejar;
surten rius de guspises de tot caire,
com si es vegessen entre terra i aire
els llamps i els cometes en guerra sabrejar.

Dels fallaires al ball la gent s'atansa,
(...)

I deixen sol un joglar, que, per venjança, canta una cançó en què tracta de dimonis els fallaires
i que diu que qui es casa amb un d'ells jaurà la nit de noces en un "jaç de foc i sofre". Això
molestà els al·ludits:

Ha escoltat el romanç un vell fallaire,
i, rebatent irat la falla enlaire,
de trasantó sortint-li, s'acara amb el joglar;
d'un colp de puny sa cornamusa aixafa,
el rústic trobador amb ell s'agafa
i de bastons d'alzina s'aixeca un alzarar.

Els moros són a les costes del Rosselló i el comte Tallaferro va a combatre'ls:

Diu, i ja romp com àliga los aires;
tant sols per fer-li llum, alguns fallaires
se'n du per companyia, els més lleugers i forts.

El comte Tallaferro va com el vent
volant per les altures del Pirineu.
Tant bon punt ahir vespre deixà l'aplec,
seguiren-lo els fallaires en reguitzell;
són fills d'eixes garrotxes, tots cepadencs,
germans de les alzines i dels avets.

Fallaires el segueixen, aufrany i corbs
que ja de carn humana senten fortor.
El comte diu al veure'ls: —N'hi haurà per tots!

En la batalla, els sarraïns fereixen el comte Tallaferro i el fan captiu en una barca:

Del Canigó els fallaires són de pedreny,
tots s'han batut amb óssos del Pirineu;
mes sense Tallaferro, què poden fer?
Què poden fer sens testa les mans i peus?

Però Tallaferro s'allibera i crida els fallaires per calar foc a les naus:

d'una estrebada trenca ferro y cordills
i a les veïnes barques envia un crit:
-Fallaires, a les falles de Sant Martí!

D'una pedra foguera se veu l'esquitx
que encén un cap de falla bellugadís,
alada serp que vola d'esquif a esquif,
de serps en cada barca trobant un niu
que es creuen per los aires en trebolí,
com estrelles que cauen en negra nit,
com en dansa nocturna mals esperits.
Quan els moros desperten al gran cruixit
de les naus que s'inflamen com polvorins,
se troben sense espases i entre enemics
que ja damunt ses testes les fan lluir.
Les ones, que eren negres, van-se aclarint,
tornant-se enormes lloses d'un cementir
mentre els fallaires naden, naden fugint,
amb la pregària als llavis, l'espasa als dits.

Alliberat el comte:

Un vell fallaire senya son dors ferit;
per damunt la ferida passa los dits,
com si tragués a fora lo mal de dins,
i fent tres creus exclama: —Tall fet, tall vist,
tan aviat guareix-te com jo t’ho dic:
guareix-te en nom del Pare, Fill i Esperit.
Mentre el pastor lo cura, llança un sospir,

-De nafres com aquestes, pastor, me’n ric;
(...)

Joan Amades, en el *Costumari català*, quan parla dels fallaires diu: “Per la Cerdanya i per Andorra la brivalla rondava pels camps i pels horts amb manats d’herbes enceses i guspi-rejants, corrent tant com podia, tot cantant: ‘Rates i taups, fugiu d’aquí, abans de demà al matí’. I conten d’un noi molt entremaliat que en lloc de ‘Fugiu d’aquí’, digué ‘Veniu aquí’, i al punt comparegueren totes les rates i talps del món, que se li van abraonar i se’l van men-jar en un moment, i tot el veïnat tingué una gran feinada per alliberar els camps d’aquella mala feram.”